

Ion Gr. IONESCU

Faculty of Management in Tourism and Commerce, Constanta
„Dimitrie Cantemir” Christian University, Bucharest

INTERNATIONAL REGULATORY
DOCUMENTS WITH SPECIAL
REGIME USED BY ROMANIAN
PRINCIPALITIES IN RELATIONS
WITH THE OTTOMAN AND THE
RUSSIAN EMPIRE

Comments
Viewpoints

Keywords

Congres
Wallachia
Moldavia
Ottoman Empire
Russian Empire
Romanian Principalities

JEL Classification

B11, B19

Abstract

Although the existence of some regulating documents, called capitulations, concerning the relations on various plans, between the Romanian Country, Moldavia and the Ottoman Empire was known, the first one of these diplomatic documents, that have been operational over time, was discovered only in 1974. It was an act that had been granted to Mihnea Turkished, in the year 1585. This important discovery has been completed, with others that had the same purpose.

In fact, they were some diplomatic documents, with the role of Treaty, which has regulated quite explicitly, the status of the two Romanian principalities, in relations with the suzerain power. The most important fact of their contents was the recognition of the internal autonomy of principalities and a certain degree of freedom, in relations outside the borders.

The price was that Romanian countries paid was ,however, to never become hostile to Ottoman interests, integrating in the Ottoman foreign policy and paying an annual tribute.

1. Introducere

Spre finalul celui de-al treilea război ruso-turc, încheiat prin Pacea de la Kuciuk-Kainargi, în vara anului 1772 (iulie-august), s-au derulat pe tărâm românesc, la Focșani, lucrările unui congres de pace. Nu se avea prea mare încredere în el și se estima că acesta era sortit eșecului, ab initio, deoarece părțile beligerante se situau, tot pe poziții, aproape imposibil de conciliat.

Prin intermediul unui organism statal rus, numit consiliul imperial, acesta a decis, la 16 septembrie 1770, întruparea Principatelor Române la Rusia (Boicu, 1974), iar în 1771, Imperiul Otoman a declarat că este pregătit gata a lupta, încă 10 ani, pentru menținerea suzeranității sale (Boicu, 1974), în Principate. Deși lucrările congresului au debutat în condiții neprielnice, prin lipsa unor mediatori internaționali (***, 1982), totuși a beneficiat de atenția factorilor politici interni, aici deplasându-se prestigioase două delegații de boieri din Țara Românească și Moldova.

2. Inițiativa unui congres de pace, la Focșani - 1772

Delegația Țării Românești a fost compusă din patrioți de seamă care au lăsat urme în istorie, printre care: mitropolitul Grigore al Țării Românești, episcopul Cozma al Buzăului, arhimandritul Chezarie (viitorul episcop al Râmnicului), alături de boieri precum Mihai Cantacuzino, Pană Filipescu, Nicolae Dudesco, Ioniță Bălăceanu, Pantazi Câmpineanu, Grigore Băleanu, Dumitrache logofătul, Ștefan Topliceanu (Iorga, 1914), personalități de vază ale elitei timpului, iar „cea a Moldovei, compusă din Petre Depasta, spătarul Ioan Cuza, postelnicul Manolachi Drăghici și postelnicul Ienachi Chirică” (Caragea, 2003). (Istoriografia rusească susține că rușii sunt creatorii capitulațiilor fapt neadevărat).

Reprezentantului Rusiei la congres, contelui Orlov, i-a fost emisă, la data de 6 august 1772, o scrisoare în care îi era prezentată existența unor „învoieli cu cari strămoșii lor s-au încheiat odinioară Porței”, dar nu au fost luate prea mult în seamă și țara „nu cutează, nici să crâcnească spre a-și cere vechile sale drepturi” (Caragea, 2003).

La cererea aceluiași Orlov, la 30 august, delegația munteană îi remite, pentru susținerea drepturilor invocate în scris, o serie de acte „1 – supunerea Țării Românești la Turc (sub Mircea), a 2-a închinare (supunere) (sub Laiotă), 3 – firmele care întăresc privilegiurile țării, 4 – stricăciunea privilegiurilor și unirea Țării Românești” etc.

Practic, momentul putea fi considerat istoric, deoarece reprezenta un nou început, prin reapariția vechilor capitulații pe scena politică, concomitent pentru Țara Românească, dar și pentru Moldova.

Istoricul Constantin Giurescu aprecia că - „ce poate fi mai natural decât să admitem că atunci când

boierii munteni plăzmuiau vechile lor capitulații cu Poarta, moldovenii care lucrau alături de ei, prin același mijloace și pentru atingerea aceluiași scop, să fi făcut, în ceea ce-i privește același lucru?”

Totul pare atât de logic și putea fi susținut de documente, muntenii argumentând prin „învoiala” lui Mircea și „tractatele” lui Laiotă Basarab, iar moldovenii se prevalau de susținere prin hatiserifurile datelui Bogdan și Vasile Lupu” (Giurescu, 1908).

3 Rușii confirmă existența capitulațiilor ca acte diplomatice

Cercetările din zilele noastre, printr-un document din arhiva de politică externă a Rusiei, din 6 august 1772, confirmă punctul de vedere în care G.G. Orlov și A.M. Obreskov aduceau la cunoștință primirea a „diferite petiții ale valahilor și moldovenilor” (Maxim, 1993). Este limpede că petițiile muntenilor conțineau stipulațiile capitulațiilor și că și cele ale moldovenilor, conțineau aceleași acte realizate în perioada în care împărăteasa Elisabeta, la 1768, făcea trimeri și apeluri pentru ridicarea creștinilor din Balcani, idee îmbrățișată și de unii reprezentanți din Principate, precum Nazarie Carazin, care era în bune relații cu Cantacuzinii, cu Grigore al III-lea Ghica și cu episcopul Argeșului, dar și cu importante personalități ale Principatelor, spre a fi gata pentru momentul mării ridicări.

În privința pregătirii promovării ofensivei ruse, referitor la Principatul Române, se știe că la 8 aprilie 1768, la tipografia Senatului Rusiei, sub semnătura împărătesei Ecaterina cea Mare, se aflau spre a vedea lumina tiparului (traduse, ulterior, la 16 august 1773 de logofătul II Toma) cererile unor boieri din Principate, ce opinau că „fericirea neamului moldovenesc este subordonată întruistarea cea neclintită a pronomiilor vechi” (Urechia, 1893).

În tensiunea acestei stări de fapt, atât demersurile ascunse ale Rusiei, cât și dorința lui Mihai Cantacuzino, alături de formația sa culturală și orientarea anti-turcească a familiei sale, vor reprezenta fundamente pentru realizarea importantelor lor capitulații (***, 1982). Răgazul scurs pentru realizarea acestor acte cu o paletă extrem de largă de exprimare era anterior războiului izbucnit în 1768.

În acele momente, pe care le putem numi cruciale, marea boierime din Țara Românească își cunoștea bine opțiunile și interesele, răsturnând pe domnitor și capturându-l la București, prin blocarea acestuia la Hanul Șerban Vodă. Au fost pregătiți voluntari și trimisă o delegație în întâmpinarea rușilor, pentru a le cere protecția și apoi spre a merge în capitala Petersburg.

La vizita efectuată în capitala rusească, aceste idei au putut fi clarificate, în convență cu rușii care,

pentru a atrage de partea lor pe români, trâmbițau faptul că nu au rezerve „în independența noastră și întărirea influenței într-un stat tampon (Boicu, 1974), așa cum se expimase șeful colegiului de afaceri externe N. I. Panin, și expuse la congresul de la Focșani. Perioada scursă între anii 1768 și 1774 reprezenta un aspect ce se interpreta prin aceea că „situația politică se înfățișa atât de complicat și amenințătoare pentru țările noastre” (Iorga, 1914), încât părea firesc ca emisarii români, mai ales cei ce erau interesați de domnie (Mihai Cantacuzino), să aibă o viziune mai pragmatică, pentru momentul în care ar fi sosit ceasul modificării orientării politice a principatului Țara Românească.

La rândul lor, capitulațiile Moldovei au fost emanate și redactate, în același timp și sub influența celor de la București și apoi, (este posibil), în intervalul 1770 – 1772 (audiența la țarina Ecaterina(Urechia, 1889), de la Petersburg), să fie momentul în care au fost remise ca documente de lucru, la Congresul de la Focșani, așa cum afirmă V. A. Urechia, că „în tabăra de la Focșani, moldovenii și muntenii fac cărțile împreună și vor să meargă împreună la Constantinopol” (Urechia, 1889).

4 Și filoturcii confirmă existența capitulațiilor ca acte reglementative internaționale

În istoriografia românească, în nenumărate rânduri, se dă suficientă crezare ideii că un important și de bază izvoditor al „capitulațiilor”, să fie luminatul boier, Ienăchiță Văcărescu, deschizător de drumuri, în epocă. Nu există izvoare care să ateste implicarea valorosului boier în redactarea acestor capitulații.

Era un filo-turc și din acest motiv, ca om cu condei, a descris pagini grăitoare în mărturiile sale lăsate posterității, în „Istoria prea puternicilor împărați otomani”. Nu a avut cunoștință de variile acțiunile pre-revoltă, din anul 1768 și imediat, după izbucnirea războiului, spre a se pune la adăpost, a trecut în Transilvania, la Brașov unde a sălășluit până în anul 1772.

Congresul de la Focșani l-a cerut ca specialist pentru partea turcă pe timpul tratativelor de pace, fără a avea legături cu delegația româno-rusă, ca apoi, să se retragă liniștit, în Imperiul Otoman.

În fapt, sunt observabile, diferențele de text ale capitulațiilor, dintre cele înmânate la Focșani, plenipotențialilor ruși, de către boieri și cel al lui Ienăchiță Văcărescu. Acesta din urmă este relativ asemănător cu textul principelui Dimitrie Cantemir. Apoi, diferă anii, deoarece Văcărescu este de părere că s-a încheiat în 1418, iar Cantacuzino îl datează la 1383 și respectiv, la 1393.

Mai mult, Ienăchiță Văcărescu, într-o scrisoare către marele vizir otoman, din iulie 1772, argumenta, din punct de vedere istoric, susținând drepturile Țării Românești și făcea referiri la o

„închinare a lui Mircea, a lui Laiotă Basarabă Voievod și Matei Basarab la leat 1633” (Georgescu, 1970).

Se poate spune că Ienăchiță Văcărescu a putut fi martor la inventarea ideii primelor capitulații, în perioada premergătoare anului 1772, fără a avea meritul de a fi realizat aceste acte ce vor fi furnizate delegației ruse, la congresul din 1772.

Cei mai posibili autori ar putea fi membrii delegației române, în frunte cu banul Mihai Cantacuzino și ai clerului din delegație, care au prezentat textul lui G.G. Orlov.

O anume bănuială ar putea fi îndreptată și asupra boierului Pană Filipescu ce descindea dintr-o familie veche munteană și care afirmase pe canalele vremii, tradiția închinării Țării Românești sub Mircea cel Bătrân, conținută în lucrarea „Istoriile domnilor Țării Românești”, atribuită lui Constantin Filipescu și scrisă de cronicarul Radu Popescu.

În această lucrare păstrată de în familia Filipeștilor, se relatează că: „după ce a făcut Mircea Vodă aceste izbânde, văzând obrăznicia turcilor, s-a împăcat cu ei și le-au fost dând plocon pentru ca să se odihnească țara cu pace” (Giurescu, 1908).

Tradiția supunerii lui Mircea cel Bătrân era una ceva mai nouă și se voia a fi un adagiu la cea mai veche ce îl afla pe Laiotă Basarab drept element de bază al negocierii și înțelegerii cu Imperiul otoman, iar prezența acestei tradiții, referitor la capitulațiile din 1772, ni-l atestă pe boierul Pană Filipescu ca având contribuții serioase la crearea lor.

5. Utilizarea efectivă a capitulațiilor cu cele două mari imperii și efectele lor

De la primul impact, între cele două diplomații imperiale, de la Nemirow (Boicu, 1974) rușii au căpătat același răspunsul pe care Poarta îl dădea, de regulă, pentru oricare pretenție teritorială, referitor la Principate, încă din ianuarie 1699, după semnarea Tratatului de la Karlowitz, când Alexandru Mavrocordat Exaporitul făcuse o declarație, cum că „Moldova e volnică și nu e supusă turcilor cu sabia” (Boicu, 1974), aceasta fiind prima conferință internațională ce a adus în atenție această chestiune incomodă și spinoasă.

Nu este niciun secret că cererea Rusiei demonstrează, încă de la 1737, că ea a decis să manevreze problema capitulațiilor în avantajul ei. Principatele erau dependente de Poartă se putea sugera un viitor în care ele să fie „volnice”, dacă s-ar fi rupt de aceasta și ar fi acceptat protecția Rusiei, ceea ce ar fi însemnat, pe fond, o manieră de a refuza ingerința altor puteri europene în problemele românești.

Ca reacție la doleanțele rusești, partea română a venit în întâmpinare cu o serie de acte cu caracter internațional, apte să reglementeze relațiile cu Imperiul Otoman, de asemenea și cu celelalte puteri europene, pentru obținerea de garanții a autonomiei și integrării teritoriale a celor două Țări Române.

Astfel, că ele își fac apariția în timpul războiului ruso-turc, încheiat la 1774, adică atunci când „decizia asupra viitorului posesiunilor europene ale Turciei trece, din mâna acesteia, în mâna Europei” (Boicu, 1974).

O probă, în plus, că textul capitulațiilor este premergător anului 1772, este relevată de unele note ale politicii externe rusești.

Însă, au fost personalități ruse, precum D.G.V. Gonța și L.E. Simionova (Maxim, 1993), ce considerau capitulațiile ca fiind ulterioare anului 1776 (mergând până la 1821), numai că aceste capitulații reprezintă documente pur românești.

Un act în plus ce ilustrează că teoria capitulațiilor este o emanație românească fără vreo ingerință a puterilor străine, în principal a Rusiei, o reprezintă dedicația lui Gavril, mitropolitul Moldovei, pe care o dă contelui Rumianțeff, pe un exemplar al documentului intitulat *Nakaz*, ce a reprezentat cadrul legislativ orientativ pentru întregul Drept rusc. Gavril scria - „Fiindu bineîncredințați că de vor viețui sub aceste folositoare pravile, întru starea cea neclintită a pronomiilor vechi, se vor face foarte fericiți la politiceasca împărtășire”(Urechia, 1889).

Așadar, mitropolitul Gavril face „o minunată și patriotică rezervă”(Urechia, 1889), relatând într-un moment de mare putere al Rusiei, că românii nu sunt pregătiți să renunțe la drepturile și mai ales la autonomia țărilor lor, stipulate în legăturile cu Imperiul otoman, oricât de avantajoase s-ar arăta ofertele Rusiei.

Însă și mai limpede pare să fie opoziția și refuzul fără echivoc din partea boierilor din ambele principate, la pretențiile anexioniste ale Rusiei și la concepția că teoria capitulațiilor era emanația lor, pentru că la circa doi ani de la prima punerea acestora în circulație, la 30 august 1774, avem în clar și prima capitulație a Moldovei, utilizată explicit, în spirit pro-turc, anti-rus, într-un document trimis la Constantinopol, sub semnătură, de către boieri și înaltul cler (mitropolit, episcopi). Documentul remis Porții otomane, prin intermediul spătarului Ioan Cuza și a postelnicul Ienachi Chirică(Giurescu, 1908), îngloba conceptul că Țările Române s-au supus voluntar Porții și au format dintotdeauna, un fief separat, independent, autonom” și solicită un tribut precum cel fixat de Mahomed IV (1648-1687), iar „prinții să fie aleși în țară și confirmați de Poartă, ca în vechime”.(Boicu, 1974).

6. Concluzii

Se desprinde, astfel, concluzia că aceste „capitulații”, în perioada cuprinsă între anii 1768 și 1770, se prezintă drept acte cu caracter național, realizate în Țările Române și apte spre a fi puse în practică în favoarea Principatelor și nu în favoarea Rusiei.

Aceste acorduri între musulmani și nemusulmani erau în conformitate cu dreptul istoric, sub imperiul unei complicate construcții politice care era mai mult decât o strictă împărțire, între entități de drept, inseparabile, adică o casă - a credincioșilor, dar-al-Islam și alta a a necredincioșilor, adică a războiului (Maxim 1993).

Nobilimea română din Principate a avut o atitudine de înțelegere serioasă a statutului Principatelor, fiind aptă să aibă atitudine fără echivoc., pentru că „tragicul context internațional în care totdeauna, s-au aflat țările române, în cursul istoriei, au impus opțiuni la fel de tragice, generate de anumite convingeri politice, iar cei care au calculat greșit, de cele mai multe ori, au plătit cu viața”(Platon, 1995).

Realul izvor al primelor capitulații poate fi socotit, Constantin Cantacuzino – stolnicul, iar opera sa istoriografică și cele ale familiei Filipescu, alături de Dimitrie Cantemir cu operele sale, au fost recuperați de autorii moldoveni, mai precis, la 1772 și în perioada următoare. Era firesc, pentru că „timp de secole, drepturile românești vor fi acreditate în conștiința europeană, prin lămuriri, dovezi istorice, opere culturale și evidența unei comunități de gândire și civilizație” (***, 1988).

Bibliografie

- [1] Boicu, Leonid (1974). *Geneza chestiunii române ca problemă internațională* [*Genesis of Romanian matter as international issue*], Editura Junimea, Iași.
- [2] Caragea, Anton (2003). *Epoca renașterii naționale 1750-1878* [*National revival period 1750-1878*], Editura Herald, București.
- [3] Georgescu, Vlad (1970). *Mémoires et projets de réformes dans les principautés roumaines 1769-1830* [*Memory and reform projects in the Romanian principalities 1769-1830*], București, Editura Academiei.
- [4] Giurescu, Constantin (1908). *Capitulațiile Moldovei cu Poarta Otomană* [*Moldova's capitulations with Ottomane Porte*], Institutul de Arte Grafice Carol Gobl, București.
- [5] Iorga, Nicolae (1914). *Acte și fragmente cu privire la istoria românilor* [*Acts and fragments regarding to Romanian history*], București.
- [6] Maxim, M. (1993). *Țările Române și înalta Poartă. Cadrul juridic al relațiilor moldo-otomane în Evul Mediu* [*Romanian countries and the Sublime Porte. Legal framework of the Moldovan-Turkish relations in the Middle Ages*], București.
- [7] Platon, Gheorghe (1995). *De la constituirea națiunii la marea unire* [*Since the establishment of the nation to Great Union*], vol. II, Editura Universității Alexandru I. Cuza.
- [8] Urechia, V.A. (1893). *Memoriu asupra perioadei din istoria românilor de la 1774-1786*

[*Memorandum on the period of Romanian history from 1774-1786*], București.

[9] Urechia, V.A. (1889). *Documente relative la anii 1800-1831* [*Documents relating to the years 1800-1831*], București.

[10] *** (1982). *Poezii Văcărești – Opere* [*Vacaresti Poets -Works*], București: Editura Minerva.

[11] *** (1988). *Cronicari munteni* [*Wallachian chroniclers*], București: Editura Militară.